

Natuurreligie Groep Knossos Anders
NGKA

GIDS

Het ontstaan van 'Geloven'
wat er aan vooraf ging

Voorwoord

Wat weet u nog van het Heidendom? Wat ging er aan vooraf, voor het christendom het overnam?
Wat is er voor ons verzwegen gebleven?

Hoe zit het nu werkelijk? Dat proberen wij u duidelijk te maken door deze gids, die wij voor u hebben samengesteld.

Waarom?

Wij vinden het spijtig dat, vandaag de dag nog steeds minachting wordt gedaan over het heidendom. Niemand weet nog werkelijk wat eraan vooraf ging, waar bv. onze huidige feesten uit zijn ontstaan. Dat bij het inluiden van de kerst in de begin jaren, het kindje Jezus helemaal niet ten sprake kwam. Dat we tot aan begin 19de eeuw Nieuwjaar in november vierde.....

Dus hoe zit het nu eigenlijk? Wilt u dat weten? Laat u dan meevoeren door deze gids, ver terug in de tijd. Echter willen we u niet overtuigen, dat moet u zelf doen, dat is u eigen vrije wil. Net als het maken van deze gids onze vrije wil is.

In deze gids staan echter wel bewezen feiten, feiten waar we niet meer omheen mogen draaien, uit respect voor onze (oer) ouders, de oude (verloren) beschaving. Wie weet, welk inzicht het voor u nu of, voor in de toekomst zal brengen, dat is geheel aan u.

Maar durf ook voorbij de horizon te kijken. Vertrouw hierbij op uw innerlijk Goddelijke zelf, vrees niet, maar wees vrij in uw zijn.

Wat kunt u in deze gids aantreffen?

Geschiedenis van het Heidendom (tekst geschreven in 2012 bestemd voor het boek "Heidense hekserij")
In 2014 zal het boek "Heidense Hekserij" uitgebracht worden.
Bron: Jack Stoop

Wat ging er aan vooraf

Bron: Raymond Buckland "hekserij zonder geheimen"

Pagan

Hoe onze Kruiden duivels namen kregen

Heilige feesten

Nawoord

Wij wensen u veel leesplezier en wijsheid toe.

DE GESCHIEDENIS VAN HET HEIDENDOM

Het moderne Paganisme baseert zich op de oude heidense religies van onze voorouders. Hun oude Goden en Godinnen worden opnieuw aangeroepen en vereerd, hun mythen weer verteld en hun rituelen in een nieuw jasje gestoken. Om het hedendaags Paganisme te begrijpen is het noodzakelijk om iets meer af te weten van de verschillende religies van voor het Christendom. In dit hoofdstuk bekijk ik de ontwikkeling van de heidense religies in met name West en Noord Europa vanaf de oude steentijd tot en met de kerstening.

Oude Steentijd

De eerste tekenen dat mensen dieper voelden en dachten dan de bevrediging van hun basisbehoefte aan voedsel, beschutting en sex vinden we ongeveer 80.000 jaar geleden in de manier waarop ze omgingen met hun doden. Rond deze tijd worden overledenen soms in feutushouding begraven, bestrooid met rode oker en/of voorzien van grafgiften. Dit wijst er op dat een overledene als meer dan slechts een dood lichaam beschouwd wordt. De vondsten uit deze periode zijn zo schaars dat er niets afgeleid kan worden over de inhoud van de ideeën met betrekking tot de dood. We weten niet of men verwachtte dat de doden naar een hiernamaals gingen, dat ze als geest op Aarde bleven zwerven of dat er iets heel anders met de overledene zou gebeuren. Maar we weten wel zeker dat in sommige gevallen het bijzetten van de overledene gepaard ging met symbolische, religieuze en magische handelingen. De eerste stappen op een lang spiritueel pad.

De volgende aanwijzingen voor een spiritueel leven bij onze voorouder vinden we vanaf 30.000 jaar vjt (voor de jaartelling) in de vorm van kunst. Eerst bestaat deze kunst uit gekraste tekeningen op steen en hertshoorn en later ook uit beeldjes en rotsschilderingen. Waarschijnlijk zijn er daarvoor ook al tekeningen en beeldjes uit hout en op huid gemaakt, maar die zijn niet bewaard gebleven. De beeldjes en krastekeningen stellen vooral dieren voor, maar in Duitsland is ook een beeldje gevonden van een mensfiguur met een leeuwenhoofd, van een mens met omhoog gestoken armen en van erecte penissen. De beeldjes zijn individueel of in groepjes gevonden in grotten en het lijkt er op dat ze gebruikt zijn bij religieuze ceremonies.

Uit dezelfde periode zijn in Duitse grotten ook meerdere schedelnesten gevonden. Groepjes schedels die als eieren in een nest bij elkaar gelegd zijn en waarbij in een geval zelfs kettingen geregen van in totaal 200 hertentanden en 4000 slakkenhuisjes gelegd zijn. De betekenis hiervan kunnen we alleen maar raden, maar ze tonen wel aan dat grotten voor spirituele zaken gebruikt werden.

Van iets latere datum zijn de beroemdste voorbeelden van deze oude kunst: circa 35 beeldjes die vrouwen voorstellen waarvan de borsten, billen en vagina benadrukt zijn terwijl de voeten en het gezicht ontbreken. Er zijn ook drie reliëfs van vrouwen in dezelfde stijl bekend, de beroemdste hiervan heeft een bizonhoorn met 13 lijnen er op in haar hand. De beeldjes komen allemaal uit de periode van 25.000 vjt tot 23.000 vjt, net voor de laatste ijstijd en zijn gevonden op 12 locaties van Spanje tot Siberië. De meest gangbare en aannemelijke interpretatie is dat ze een soort vruchtbaarheids- of moedergodinnen voorstelden.

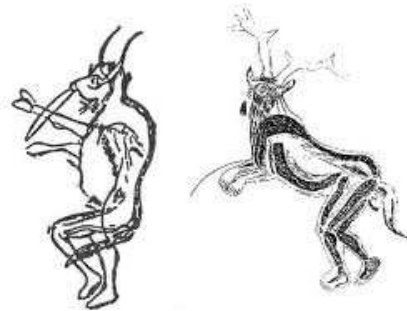
Venus van Willendorf

We weten alleen dat de beeldjes sterk op elkaar lijken en in een uitgestrekt gebied gevonden zijn wat er op wijst dat het religieuze gedachtegoed erbij waarschijnlijk goed uitgewerkt en wijd verbreid was. De cultus rond de venusbeeldjes heeft desondanks vrij kort bestaan, ongeveer 2000 jaar, en is daarna verdwenen.

Duizend jaar is het stil, maar daarna volgt een enorme productie van rotsschilderingen in grotten met hoogstwaarschijnlijk een spirituele betekenis. Ze werden veelal aangebracht in grotten, soms op goed toegankelijke plaatsen maar vaak ook op plekken die nauwelijks te bereiken zijn. De meeste van deze schilderingen stellen dieren voor en er is lang van uit gegaan dat ze te maken hadden met een vorm van jachtmagie. Tegenwoordig wordt hieraan getwijfeld omdat de meest afgebeelde dieren niet het meest gejaagd werden en omdat er relatief weinig jachtaferelen afgebeeld zijn. Naast dieren zijn er ook veel abstracte symbolen geschilderd. Enkele symbolen zijn te duiden als diersporen en van andere wordt vermoed dat ze een vroege vorm van schrifttekens zijn, maar van de meeste symbolen is de betekenis totaal onbekend.

Ongeveer drie procent van de schilderingen stellen mensen voor en hierbij zien we enkele interessante kenmerken. Vrouwen werden vooral naakt afgebeeld met een benadrukte vagina en mannen vooral in actie, jagend of dansend en regelmatig verkleed als dier. Bij een grot in Frankrijk zijn aan beide kanten van de ingang naakte, liggende vrouwen geschilderd; de een boven een bizon en de andere boven een paard. Hun positie bij de ingang doet denken aan een soort van wachters of bewakers. In een andere grot staan heel groot de rompen en bovenbenen van drie vrouwen geschilderd met benadrukte vagina. Hun grootte en plaatsing suggereert dat het geen gewone vrouwen zijn maar dat ze een diepere betekenis hebben. Als dat zo is dan zijn ze de voorlopersters van de drievoudige godinnen die ruim 10.000 jaar later veel voorkomen.

Waar de geschilderde vrouwen als godin geïnterpreteerd worden moeten de mannen het met een lagere status doen. Er zijn enkele schilderingen van dansende en fluitspelende mannen in een dierenkostuum die als tovenaars of shamaan geduid worden. Die rol is niet onwaarschijnlijk omdat enkele van de grotten met schilderingen aantoonbaar als plek voor religieuze bijeenkomsten gediend hebben.

Grotschilderingen van tovenaars, Frankrijk

Waarschijnlijk is vruchtbaarheid een belangrijk onderwerp geweest in de religie van deze periode. Enkele van de geschilderde mannen en mannelijke dieren hebben een grote erecte penis en er zijn ook enkele schilderijen van mensen die sex hebben. Verder zijn er in de grotten beeldjes van penissen gevonden die hier ook op wijzen.

De gewoonte om schilderijen te maken in grotten eindigde rond 8000 vjt toen de laatste ijstijd definitief voorbij was. Het koude toendralandschap van Europa was deels ondergelopen door de stijging van de zeespiegel en deels veranderd in een enorm woud. De leefwijze van mensen veranderde sterk, ze leerden op ander wild jagen, vissen en begonnen zelfs runderen en herten als vee te houden. De midden steentijd is aangebroken. Over deze periode van drie millenia is weinig bekend. De grote veranderingen van klimaat, omgeving en leefwijze zullen zeker hun weerslag hebben gehad op de spirituele beleving van de mensen, maar deze heeft helaas weinig sporen achtergelaten. De enige aanwijzing vinden we in Engeland waar een set geweastangen zijn gevonden die zo bewerkt zijn dat ze op een hoofddeksel bevestigd konden worden. Een dergelijk hoofddeksel is te onpraktisch om als camouflage bij de jacht te dienen. Het ligt daarom voor de hand dat het gedragen werd bij religieuze rituelen door de opvolgers van de geschilderde tovenaars uit de Franse grotten.

Nieuwe Steentijd

Zo rond het jaar 5000 vjt heeft zich een stille revolutie voltrokken in het leven van de mens: hij leefde van de akkerbouw, beheerste de kunst van het pottenbakken en woonde en werkte op een vaste plek. Deze nieuwe leefwijze bracht enorme veranderingen met zich mee in de manier waarop de samenleving georganiseerd, de cultuur en ook in de religie. En omdat mensen zich op een vaste plek vestigden ontstonden er ook nog grote regionale verschillen in de manier waarop de veranderingen uitwerkten. Uit deze nieuwe steentijd zijn heel veel aanwijzingen met betrekking tot het spirituele leven van de mensen bekend die onderling ontzettend van elkaar verschillen waardoor de interpretatie erg lastig is.

Als we alleen kijken naar de megalithische monumenten uit deze periode dan zien we een beeld dat varieert van individueel geplaatste stenen (menhirs) tot duizenden stenen die in lange rijen staan opgesteld (alignments), van een klein hunebed tot enorme heuvels met meerdere ganggraven erin en van steencirkels tot complete tempelcomplexen. De monumenten die van hout en/of aarde gemaakt zijn vertonen een even grote diversiteit. Deze enorme verscheidenheid van vaak goed bewaarde en imposante monumenten, waarover vaak ook relatief veel bekend is, maakt de nieuwe steentijd tot een intrigerende periode in onze geschiedenis (en mij tot een neolithicumfreak).

Maar om deze grote diversiteit in een paar alinea's te beschrijven is helaas ondoenlijk. Daarom zal ik me beperken tot het beschrijven van die elementen die voor het moderne Paganisme van belang zijn.

Vooroudercultus

De grote stenen monumenten uit de nieuwe steentijd zijn lang in de eerste plaats als graven beschouwd, een hunnebed zou zo het collectieve grafmonument zijn van een lokaal stamhoofd en zijn familie. Dat beeld is niet in overeenstemming met de werkelijkheid. Er werden in hunnebedden zeker dode mensen bijgezet, maar de functie van het monument ging veel verder dan alleen een graf. Vooroudertempel komt waarschijnlijker meer overeen met de werkelijkheid. Er zijn uit verschillende landen en perioden voorbeelden bekend waarbij is aangetoond dat de doden niet alleen in een hunnebed of ander stenen monument gestopt werden, maar er regelmatig ook weer werden uitgehaald. Hun botten werden gebruikt bij religieuze rituelen en/of feesten en daarna weer teruggelegd.

Verder kregen de doden bij hun bijzetting vaak grafgiften in de vorm van potten met voedsel of gebruiksvoorwerpen mee. Waarschijnlijk werden dergelijke giften niet alleen bij de eerste bijzetting gedaan, maar herhaald telkens als er een ritueel of feest bij het monument werd gehouden.

Dit wijst op het geloof dat de overledenen op de een of andere manier voortleefde en betrokken waren of konden worden bij de activiteiten van de levenden. Ook het gegeven dat er verschillende typen monumenten zijn met permanente openingen wijst hier op. De geesten van de doden konden daar vrijelijk naar binnen of naar buiten gaan.

Hiernaast is het zeer aannemelijk dat de bijzetting van een dode kracht gaf. Er zijn veel voorbeelden bekend waarbij een dode is bijgezet in een monument dat overduidelijk geen graffunctie had. Zo zijn er onder de wal van diverse henges of in de kuil waar een menhir of staande steen in gezet werd bijzettingen van een of enkele lichamen gevonden.

Zon en Seizoenen

De hunnebedden in Nederland hebben allemaal globaal een Oost-West ligging met een ingang op het Zuiden. Ook in het buitenland zijn monumenten bekend met een ligging die georiënteerd is op de vier windrichtingen en dus op de baan van de zon. De exacte betekenis hiervan is niet te achterhalen, maar een verband met de seizoenen (en/of de dagdelen) ligt voor de hand.

De ganggraven Newgrange in Ierland en Maes Howe in Schotland zijn zo gebouwd dat de zon er met midwinter kort naar binnen schijnt, bij Newgrange met zonsopgang en bij Maes Howe met zonsopgang. De kamer waar de beenderen van de doden liggen wordt zo elk jaar eventjes verlicht. Het ganggraf Knowth in Ierland en een tempel op Malta zijn gericht op de lente-equinox van 21 maart als de dag en de nacht even lang zijn. De Engelse steencirkel Stonehenge is gericht op de langste dag, midzomer. Hiernaast zijn er in heel Europa meerdere monumenten uit aarde en hout bekend die gericht zijn op de windrichtingen en/of de zonnewendes of equinoxen.

We kunnen dus wel concluderen dat de baan van de zon door de dag en door het jaar (de seizoenen) een spirituele betekenis had voor de mensen uit de nieuwe steentijd. Eentje die zo belangrijk was dat hij in de architectuur van hun monumenten werd opgenomen.

Overigens geldt dit ook voor de maan. Er zijn verschillende monumenten, vooral steencirkels, bekend die gericht zijn op de uiterste opkomst of ondergangsposities van de maan. Hiernaast zijn er monumenten die gericht zijn op landschapselementen zoals heuvels en bergen of op andere monumenten. Van de overgrote meerderheid van de monumenten zijn overigens geen speciale gerichtheden bekend.

Vruchtbaarheid

Net zoals in de oude steentijd zijn er ook in de nieuwe steentijd aanwijzingen dat vruchtbaarheid een belangrijk spiritueel thema was. In Bretagne zijn deze aanwijzingen het sterkst. In deze Franse streek staan veel menhirs, grote rechtop geplaatste stenen die bij de eerste aanblik al fallische associaties oproepen. Op verschillende menhirs staan ook gravures van mannelijke symbolen zoals bijlen, dolken, gehoornde dieren en slangen. Menhirs werden vaak opgericht op laaggelegen, natte plekken in het landschap en soms werden ze na een tijd weer neergehaald om als deksteen voor een dolmen te dienen. De Bretonse dolmens hebben vaak een vorm die verondersteld wordt een gestileerd vrouwenlichaam voor te stellen. Door deze af te dekken met een mannelijke menhir werd vermoedelijk de bevruchting nagebootst.

Ook in de Britse eilanden vinden we aanwijzingen voor het belang van vruchtbaarheid. In Avebury loopt er een weg van een klein monumentje dat sanctuary gedoopt is naar het grote monument bij het dorpje Avebury. Dit monument bestaat uit een henge, een ronde aarden wal met een greppel er omheen met daarin twee steencirkels. De weg van de sanctuary naar de henge is aangegeven door paren stenen. Aan de ene kant staan brede stenen en daar tegenover aan de andere kant smallere stenen. De interpretatie is dat de brede stenen een vrouwelijk symbool zijn en de smalle stenen een mannelijk symbool.

twee stenen van de avenue in Avebury

En zelfs het feit dat de zon met midwinter bij Newgrange en Maes Howe naar binnen schijnt kan als vruchtbaarheidssymbool uitgelegd worden. Dit gebeurt immers met midwinter als het plantenleven op Aarde zo goed als afgestorven lijkt te zijn. Midwinter is het keerpunt in deze koude en doodse periode en vanaf dan worden de dagen weer langer en na een tijd komen de eerste planten weer boven de grond. Het is goed voor te stellen dat de Aarde hiervoor eerst bevrucht moest worden door de zon en dat dit uitgebeeld werd door de zon diep in de kamer van een stenen en aarden ganggraf te laten schijnen.

Goden en Godinnen

Er is heel weinig bekend over wat voor spirituele wezens de mensen destijds vereerden.

Waarschijnlijk vereerden ze meerdere verschillende soorten spirituele wezens die ook nog eens per streek en per tijdsperiode verschilden. Er zijn uit de nieuwe steentijd zowel symbolische afbeeldingen als figuratieve afbeeldingen bekend, maar de betekenis laat zich slechts raden.

Bij de ganggraven in de Ierse Boyne vallei komen spiralen, zigzag motieven, driehoeken, en concentrische cirkels veel voor naast allerlei andere motieven. Bij Newgrange is de (drievoudige) spiraal het meest in het oog springend en dit symbool komt vooral voor op stenen die verband houden met de zon.

Bij de andere ganggraven is er telkens een bepaald symbool dat naast anderen het meest voorkomt. Het zou er op kunnen wijzen dat elk ganggraf aan een bepaald spiritueel wezen gewijd was, maar ook dat elk ganggraf bij een bepaalde familie, stam of clan hoorde.

Bij het aardewerk uit deze tijd zien we veel stijlverschillen tussen verschillende cultuurgroepen, maar het valt wel op dat er naast abstracte symbolen ook vaak dieren en vrouwelijke symbolen zijn afgebeeld. Maar in het algemeen kunnen we hier geen conclusies aan verbinden.

Dat kunnen we wel uit de vondsten op Malta en Catal Hüyük in Turkije. Hier zijn veel tempels opgegraven en vinden we heel veel afbeeldingen, zowel schilderijen, gravures als beeldjes, die er sterk op wijzen dat er als belangrijkste spiritueel wezen een godin vereerd werd die verband hield met vruchtbaarheid en dood. Maar deze godin moest haar plek in de religie van deze mensen delen met andere spirituele wezens. Op beide plaatsen zijn ook aanwijzingen gevonden voor mannelijke spirituele wezens, op Malta in de vorm van falussen en in Catal Hüyük in de vorm van gehoornde dieren.

Andere Werelden

Het is waarschijnlijk dat de mensen in de nieuwe steentijd geloofden dat er naast onze gewone wereld van mensen, dieren en planten ook nog andere werelden waren, waar spirituele wezens woonden. Er zijn door heel Europa honderden of duizenden offerplaatsen uit deze periode bekend en hierbij valt het op dat deze zich vaak bevonden bij rivieren, meren, moerassen, bronnen, grotten, aan de kust of juist hooggelegen plaatsen zoals bergtoppen. Ook werden er tientallen meters diepe putten gegraven waarin offers werden gedaan.

Rotsgravure bij bronheiligdom op La Palma

Dit wijst er op dat men geloofde dat onder het wateroppervlak, onder de grond, diep in bronnen en hoog in de lucht de woonplaats was van de wezens die met deze offers vereerd werden. Ook de kunst uit deze periode wijst hier op. Rotsgravures, vaak eenvoudige symbolische motieven zoals concentrische cirkels, zijn vaak op dergelijke plekken gevonden.

Concluderend kunnen we zeggen dat er in de nieuwe steentijd grote verschillen in de religieuze beleving en praktijk zijn tussen verschillende regio's en verschillende periodes. Wel zien we overal dat religie erg belangrijk was en dat de mensen veel tijd en moeite staken in het bouwen van monumenten met een religieuze betekenis. Deze wijzen er op dat er grote gezamenlijke religieuze bijeenkomsten waren. Verder weten we dat het brengen van offers een belangrijk onderdeel van de religieuze praktijk was. In de religie was een grote rol weggelegd voor de overleden voorouders en voor andere spirituele wezens van beide geslachten. Deze wezens leefden in andere werelden onder de grond, onder het wateroppervlak en hoog in de lucht.

Vruchtbaarheid, de zon en de kringloop van de seizoenen waren belangrijke thema's in de religies van de nieuwe steentijd. In de volgende historische periode, de bronstijd, zou dat zo blijven.

Bronstijd

De bronstijd in Europa valt tussen 2000 vjt en 800 vjt en slaat op de periode waarin brons als materiaal zijn intrede doet. In de periodes hiervoor was metaal nog onbekend en waren steen, hout, hoorn en bot de belangrijkste materialen om werktuigen en wapens van te maken. Tegen het einde van de nieuwe steentijd was ook het bewerken van koper al bekend, maar dit metaal is te zacht om veel nut te hebben voor andere zaken als sieraden. Brons is een legering van koper en tin en kan voor veel doeleinden toegepast worden. Deze nieuwe uitvinding is ontstaan in het Nabije Oosten rond 2500 vjt en heeft zich daarna verspreid over de wereld. Rond 1800vjt was het ook in Europa redelijk algemeen.

Dit nieuwe materiaal zorgde echter niet voor een grote breuk met de nieuwe steentijd; steen, hout, bot en hoorn bleven naast brons belangrijke materialen en de culturele veranderingen in de bronstijd vloeiden voort uit veranderingen die al tegen het eind van de nieuwe steentijd waren ingezet. De grote megalithische monumenten raakten uit de tijd, ze werden kleiner en vervangen door aarden monumenten. Vooral de bouw van grote grafheuvels in verschillende vormen nam in de bronstijd sterk toe. Ook bestaande grafheuvels uit de nieuwe steentijd werden uitgebreid en voorzien van nieuwe bijzettingen. Verder kwam het cremen en bijzetten in urnen in deze periode op.

Er zijn uit deze periode verschillende heiligdommen bekend. In Duitsland zijn verschillende offerplaatsen bekend op berg- of heuveltoppen. Hier werden offers gebracht door deze te verbranden of in een diepe rotsspleet te gooien. We weten niet voor welke spirituele wezens deze offers bedoeld waren, maar het vermoeden bestaat dat er een verband was met de zon, de maan en de sterren.

Op de Mittelberg in Duitsland is een beroemde vondst gedaan: de hemelschijf van Nebra. Op deze bronzen schijf staan de zon, de maan en verschillende punten die sterren kunnen voorstellen. Verder staan er twee gebogen lijnen op waarvan er een, gezien vanaf de vindplaats, de plek van de zonsondergang met zowel midzomer als midwinter aan de horizon aangeeft.

De hemelschijf van Nebra

De zonnwagen van Trondheim

Een andere vondst die wijst op een cultus waarin zon en maan belangrijk waren is de 'zonnwagen van Trondheim'. Dit is een klein beeldje van paard en wagen met op de wagen een grote schijf die aan de ene kant blinkt en aan de andere kant veel doffer is. Hij is gemaakt rond 1400 vjt en geofferd in een veen in Denemarken.

Er zijn uit de bronstijd veel offers in het veen bekend. Spectaculair zijn de luren, grote trompetachtige instrumenten, uit Denemarken en de gouden hoeden uit Duitsland. De versiering op deze hoeden zijn geïnterpreteerd als zonnecalender, maar deze interpretatie is speculatief en zeer omstreden. Deze offergaven wijzen er wel op dat de spirituele wezens waaraan in het veen geofferd werd belangrijk genoeg waren om kostbaarheden aan te offeren die veel tijd, geld en vakmanschap gekoste hadden.

Het offeren van venen, meertjes en stromend water was een gewoonte die al duizenden jaren bestond maar in de bronstijd in belang toenam. Bijlen van steen en brons waren de belangrijkste offergaven naast allerlei andere voorwerpen zoals geweien, hoorns, wielen, wapens, ketels, sieraden en de kostbaarheden hierboven. Er waren zelfs speciale houten platforms om vanaf te offeren die te bereiken waren met knuppelpaadjes door het veen.

Tempeltje van Barger-Oosterveld (replica)

In het Drenthse Barger-Oosterveld is zelfs een klein tempeltje in het veen gevonden. Het gaat om een klein houten gebouwtje (2 bij 2 meter) in een kring van keien. Het dakhout is bewerkt om op runderhoorns te lijken. We weten niet hoe lang het tempeltje in gebruik is geweest maar wel dat het na enige tijd is afgebroken en dat de balken elders in het veen zijn achtergelaten of geofferd.

Afgezien van het feit dat de zon en maan een religieuze betekenis hadden en dat er veel geofferd werd in veengebieden, water en op hoge plaatsen is er weinig bekend over de religie van de mensen uit de bronstijd.

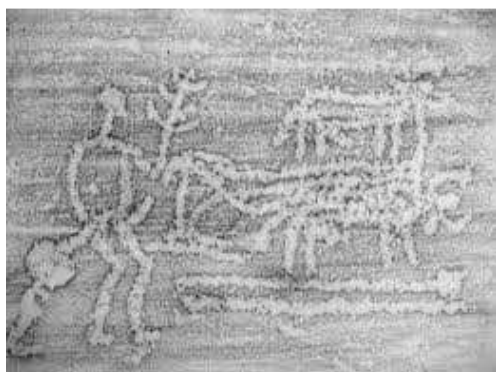
IJzertijd

Als de ijzertijd rond 800 vjt aanbreekt lijken de religieuze opvattingen uit de bronstijd zich eerst voort te zetten, maar daarna treden er grote veranderingen op. Het offeren in veengebieden en water gaat in deze periode door. Wel zien we dat er naast de voorwerpen die in de bronstijd al geofferd werden er nu ook mensen als offer in het veen belanden. Soms kregen deze offers een drievoudige dood. Zo is het 'meisje van yde' dat rond het begin van de jaartelling in een Drenth's veen geofferd werd eerst gewurgd en doodgestoken voor ze in het veen verdronken werd. Ook uit andere landen is een dergelijke behandeling bekend.

Rotstekening met zonnelymbolen

Bij diezelfde tekeningen vinden we vanaf de ijzertijd mensfiguren die vermoedelijk Goden voorstellen die we kennen uit de latere pantheons van de Germanen en Kelten. Zo zijn er afbeeldingen van een man met een bijl en een man met een speer die voorlopers van Thor en Odin kunnen zijn. Uit de Italiaanse Alpen kennen we een rotstekening die de latere Keltische god Cernunnos voorstelt.

Ploegen als vruchtbaarheidsritueel

Wat later in de ijzertijd zien we grote veranderingen optreden in de religieuze praktijken van de mensen. De oude heilige plekken uit de bronstijd en de nieuwe steentijd raken niet alleen in onbruik, maar worden zelfs respectloos behandeld. Nieuwe heiligdommen uit de ijzertijd zijn niet meer rond zoals voorheen, maar meestal vierkant of rechthoekig. Het offeren in velen blijft belangrijk, maar er wordt tevens steeds meer in rivieren geofferd. Vooral wapens zijn daar populair als offer.

Er breken nieuwe tijden aan in Europa en er ontstaan nieuwe cultuurgroepen: de Kelten, Germanen en Romeinen. Het huidige Nederland lag in het overgangsgebied tussen de Keltische en de Germaanse cultuur en heeft vier eeuwen een sterke invloed van de Romeinen ondergaan. Daarom zal ik deze cultuurgroepen, ondanks dat er grote overeenkomsten tussen hen zijn, afzonderlijk behandelen.

De Kelten

Het ontstaan van de Kelten is lastig te bepalen. De Grieken gebruikten het woord 'keltoi' rond 500 vjt om de stammen aan te duiden in de omgeving van het huidige Marseille en later noemden ze alle 'barbaren' zo. Feit is dat er destijds in grote delen van Europa, van Spanje via de Britse Eilanden, Frankrijk, Zuid Duitsland en Oostenrijk tot in Bohemen in het huidige Tsjechië, talen werden

Dat de zon, en wellicht ook de maan, een belangrijke plek hielden in het spirituele gedachtegoed blijkt uit de rotstekeningen in met name Scandinavië waarin wielen met vier of meer spaken veel voorkomen als rotstekening. Deze wielen stellen hoogstwaarschijnlijk de zon voor.

'Odin' als rotstekening

Ook de Aarde en de landbouw hadden in deze periode een religieuze betekenis. Er zijn meerdere ploegen in het veen geofferd en er zijn ook ploegen afgebeeld als rotstekening. Ploegen is een handeling waarbij de Aarde geopend wordt om haar te kunnen bevruchten met zaaigoed. Om dit vruchtbaarheidsaspect te benadrukken is de ploegende boer op deze rotstekening met een erecte penis afgebeeld.

gesproken die horen tot de Keltische taalfamilie. De eerste vorm van een materiële cultuur die we nu Keltisch noemen ontstaat in de bronstijd (rond 1200 vjt) bij de Oostenrijkse plaats Hallstatt. In de eeuwen hierna verspreid deze cultuur zich over de Keltisch sprekende volken van Europa tot ze rond 500 vjt vrij algemeen is. Er ontstaat een samenleving die strak hiërarchisch georganiseerd is rondom een krijgerselite ingesteld op strijd te paard.

Rond 450 vjt ontstaat er in de Moezelvallei en de Marnevallei een nieuwe stijl die de La Tene cultuur genoemd wordt. Deze stijl gebaseerd op ingewikkelde vlechtpatronen gaat in hoog tempo de Hallstattcultuur overvleugelen. Met de overgang naar de La Tene cultuur komt ook het krijgerselement nog sterker naar voren. Leiders uit de Hallstatt periode werden begraven in vier wielige karren met ceremoniële - en jachtwapens en de La Tene leiders in strijdwagens met oorlogswapens. Als grafgift werd vaak drinkgerei met Grieks en Etruskisch aardewerk meegegeven want de La Tene krijgerselite stond bekend om haar drinkgelagen.

Battersea schild in La Tene stijl

Over de religie van de Kelten is redelijk veel bekend, maar het moeilijk om tot een eenduidig beeld te komen. Er zijn ruim 400 namen van goden en godinnen bekend, maar de meeste komen slechts een keer voor. Waarschijnlijk waren het lokale godheden die alleen in hun eigen gebied of door hun eigen stam vereerd werden. De Kelten hadden, net als de andere volken uit deze periode, namelijk voor bijna elke rivier, elk gebergte, elk bos en elke streek een eigen godheid. De verpersoonlijking van een streek of landschapskenmerk met een godheid ging heel ver. Zo heerste Dea Arduenna niet over de Ardennen, Ze was de Ardennen. De godin Sequana was de bronnen van de Seine en Rura was de rivier de Roer.

De Kelten kenden ook enkele godheden die in een veel groter gebied vereerd werden. De god Lugh is hier het bekendste voorbeeld van. Lugh had bijnamen als 'de veelzijdige', 'met de lange arm' en 'met de lange speer' en werd in het hele Keltisch sprekende gebied vereerd. Ook de dondergod Taranis werd in het hele Keltische gebied vereerd. Andere goden waren van regionaal belang zoals de god Cernunnos die vooral in Gallië en Belgica vereerd werd.

Afbeeldingen van (vermoedelijk) de godin Morrigan en de god Taranis op de Gundestrup ketel.

Veel Keltische goden en godinnen hebben een specifiek onderwerp waarover ze heersen zoals een bepaald ambacht of dier. Oghma is zo de god van de schrijvers en Epona de godin van de paarden en ruiters. Ook hier gaat de personificatie ver, de god Oghma was het Keltische Ogham alfabet en Epona betekent letterlijk paard. Desondanks valt het te betwijfelen of een god die in een groter gebied vereerd werd ook overal dezelfde functie had. Zo is de god Maponos in Gallië een genezer, in Brittannië een muzikant en in Wales een jager. Opvallend is dat de Kelten met hun macho krijgerscultuur de oorlog juist aan godinnen zoals Morrigan, Badh en Macha toevertrouwden en niet aan mannelijke goden.

Een ander opvallend detail is dat Keltische godheden vaak in drievoud afgebeeld werden. De bekendste voorbeelden hiervan zijn de Matrones en de 'bemutste geesten'. De eerste waren moedergodinnen en het tweede drietal waarschijnlijk goden van voorspoed.

Matrones en 'bemutste geesten'

De Kelten kenden ook aan de zon een religieuze betekenis toe. Ze hadden een zonnegod die in Oostenrijk Belenus heette en op andere plaatsen wellicht andere namen had. Hiernaast is er een 'Keltische Jupiter' geweest die vrij algemeen vereerd werd en misschien dezelfde godheid als Taranis was. Hij werd vaak afgebeeld met een zonnewiel zoals we die al eerder in Scandinavië zagen.

Keltische Jupiter

Er zijn geen godheden bekend die verbonden waren met de maan, maar het valt wel op dat amuletten die gewijd zijn aan een genezingsgodin vaak de vorm van een maan hebben. Verder is in het heiligdom bij de helende bronnen van de godin Sulis Minerva een beeld van de Romeinse maangodin Luna gevonden. Ook weten we dat de Kelten hun kalender op de maan baseerden en bij religieuze rituelen rekening hielden met de stand van de maan.

De Kelten hielden hun goden en godinnen vooral in ere door aan ze te offeren. Hiertoe werden de offerpraktijken uit de bronstijd in venen en water voortgezet en hiernaast werden vaak dieren geofferd. Geofferde dieren werden na hun dood vaak opgegeten en /of gebruikt om te divineren, de wil van de goden te duiden. Zo kon bijvoorbeeld de vorm van de lever van een offerdier een boodschap van de goden bevatten of werden er beelden gezien in een vat met bloed van offerdieren. Een ander beschreven voorbeeld is de 'stierenslaap' waarbij iemand het vlees van een offerstier at en daarna door vier druiden in slaap gezongen werd. Tijdens die slaap zou hij dromen krijgen over het lot van de koning of het stamhoofd.

Ook mensen werden door de Kelten aan de goden geofferd, hiervoor werden verschillende methodes gebruikt. Het offeren van mensen in het veen is al eerder genoemd en past in het rijtje van doodsteken, doodschietsen, ophangen, verbranden en verdrinken. Het lijkt er op dat bepaalde goden hun offers op een bepaalde manier gebracht wilde hebben. Zo zouden offers aan Esus opgehangen worden, aan Teutatus verdrinken en aan Taranis verbrand.

Afbeeldingen van een verdrinkingsoffer en een stierenoffer op de Gundestrupp ketel

Veel van deze offers vonden plaats in heiligdommen en werden uitgevoerd door priesters. Die heiligdommen waren in eerste instantie heilige bossen, meestal natuurlijke bossen maar soms ook aangeplante bossen of zelfs door rechtopstaande boomstammen nagebootste bossen. Uit veel vondsten blijkt dat bomen voor de Kelten een belangrijke spirituele betekenis hadden. Hiernaast kenden de Kelten ook gebouwen die als heiligdom dienst deden.

Er zijn in Frankrijk op heuveltoppen enkele tempelcomplexen uit de 1^e en 2^e eeuw vjt met stenen muren en poorten gevonden. Deze tempels laten ons tevens een ander element van de Keltische religie zien, namelijk het koppensnellen. Het gebruik om vijanden te onthoofden en hun hoofden te bewaren is door de Romeinen beschreven en er zijn twee poorten gevonden die ons dit laten zien. De poort van het tempelcomplex in Entremont is versierd met stenen hoofden en de poort van het tempelcomplex in Roquepertuse met echte schedels.

Beide tempelcomplexen stammen uit een tijd dat de Kelten nog niet onderworpen waren aan de Romeinen die het offeren van mensen hardhandig uitbanden.

Later zien we bij de Kelten de opkomst van ommuurde stenen tempels met een binnenplaats naar Romeins voorbeeld. Vermoedelijk waren er verschillende soorten tempels. Sommige zullen de heiligdommen van een bepaalde stam zijn geweest terwijl anderen aan een bepaalde godheid gewijd waren en door leden van verschillende stammen bezocht werden. Andere tempels waren verbonden aan (de godheid van) een heilige bron, rivier of bos.

Mensen gingen voor bepaalde zaken naar bepaalde tempels toe. Zo zijn er tempels gevonden waar zieken heengingen om te genezen. Ze konden er afbeeldingen van het zieke lichaamsdeel aan de godheid offeren en wellicht daarnaast ook reguliere medische behandelingen krijgen.

Maar ook voor andere doeleinden waren tempels, zo zijn bij de tempel van Sulis Minerva in Bath vooral plakaten gevonden waarin gelovigen de godin vragen om verloren of gestolen goederen terug te bezorgen en de daders zwaar te straffen.

In de tempels werkten waarschijnlijk priesters en priesteressen, maar we weten weinig over hen. Waarschijnlijk waren er mannelijke en vrouwelijke priesters, waren sommige gebonden aan een bepaalde godheid of tempel terwijl anderen een ruimer werkgebied hadden en vermoedelijk waren er ook priesters die zich specialiseerden in zaken als offeren, divineren of genezen. De meest bekende priestersoort van de Kelten, de druïden, werd door de Romeinen hardhandig vervolgd en verloor snel aan betekenis.

Een laatste belangrijk gegeven over de Keltische religie wat ik nog noemen wil, zijn hun religieuze feesten. Hiervan zijn er vier aan ons overgeleverd namelijk Samhain , Imbolc , Beltane en Lughnasadh die , volgens onze huidige kalender, vielen rond 1-11, 1-2, 1-5 en 1-8. De namen van de feesten zijn lers, maar er zijn aanwijzingen dat de feesten in het overgrote deel van de Keltische wereld gevierd werden. Samhain was hierbij het einde van de zomer en tevens het begin van het nieuwe jaar. Er werd veel vee geslacht in deze periode en men vereerde (en vreesde) de geesten van de overledenen en andere wezens uit de Andere Wereld die in de donkere tijd vrij spel hadden op Aarde. Met Imbolc werd gevierd dat de schapen gingen lammeren en werd alle kwaad uit de donkere tijd verjaagd. Beltane was het begin van de zomer en markeerde het moment dat het vee naar de weidegronden ging. Lughnasadh tenslotte was het oogstfeest en het moment waarop mensen zich verzamelden om handel te drijven, overeenkomsten te sluiten en recht te spreken.

Hiernaast had elke stam uiteraard zijn eigen feesten om de goden te eren en belangrijke momenten in het jaar te vieren.

De Germanen

Rond 2000 vjt ontstaat er in Denemarken, Noord Duitsland en Zuid Scandinavië een groep stammen die verwante talen spraken. In de loop van de bronstijd verspreid deze groep zich over het grootste deel van Noord Europa en in 90 vjt worden ze door de Griek Poseidonios voor het eerst Germanen genoemd.

De religie en cultusgebruiken van de Germanen verschillen niet veel van die van de Kelten en andere volken in Europa. Ze vereerden meerdere Goden en Godinnen en offerden voorwerpen, dieren en mensen in velden, water en op heilige plaatsen. Deze plaatsen konden net als bij de Kelten natuurlijke plekken zoals moerassen of bossen zijn maar ook door mensen gebouwde heiligdommen.

Net als de Kelten kenden de Germanen een sterke krijgerscultuur, maar in tegenstelling tot hen waren ze daarnaast ook sterk op de landbouw gericht. De Germanen kenden dan ook twee godengeslachten, namelijk de Wanen en de Asen. De Wanen zijn aardse vruchtbaarheids goden en de Asen zijn meer strijdende hemelgoden. Vermoedelijk is de Wanencultus ouder dan die van de Asen, maar beiden bestonden al heel vroeg naast elkaar. Bij de rotstekeningen uit de bronstijd vinden we al sporen van beide godengeslachten.

Omdat de Germanen niet door de Romeinen veroverd zijn is er over hun religie minder bekend dan over de Keltische religie. Pas in de vroege middeleeuwen en daarna in de Vikingtijd zijn er meer geschreven bronnen te vinden. En hoewel de rotstekeningen uit de bronstijd wijzen op een zekere continuïteit in de religie, zullen er tussen verschillende periodes en regio's ook grote verschillen zijn geweest.

De Germanen kenden een groot aantal goden en godinnen. De meeste hiervan zullen alleen in een bepaald gebied of door een bepaalde stam vereerd zijn. Voorbeelden hiervan zijn de godin Hludana die in Friesland vereerd werd en de Saksische stamgod Saxnot. Andere godheden waren aan een bepaald levensgebied of ambacht verbonden zoals de godin Haeva die de beschermster van het huwelijk en kinderen was en de oorlogsgodin Baduhenna.

De bekendste goden van de Germanen is zonder twijfel Odin, ook wel Wodan of Woden genoemd. Deze god met zijn zesbenige paard Sleipnir en zijn speer is al terug te vinden op de rotstekeningen uit de bronstijd. De Romeinen stellen hem later gelijk aan Mercurius en schrijven dat hij een van de belangrijkste Germaanse goden is. In de mythologie uit de vikingtijd (789 -1100) is hij de Alvader, de oppergod van de Asen. Hij werd vooral vereerd door de adel, krijgsheren

en dichters. Odin ontdekte de runen, bedreef magie en was constant op zoek naar wijsheid.

Odin te paard

Thor / Donar

Ook de bekende dondergod Thor of Donar is al in de bronstijd terug te vinden. Als hij met zijn bokkewagen over de wolken rijdt veroorzaakt hij de donder en door zijn strijdhamer Mjolnir te gooien de bliksem. Thor is de grote bestrijder van de reuzen die de wereldorde bedreigen. Vanwege zijn enorme kracht en zijn strijdlust was hij erg populair onder krijgers. Zij droegen vaak zijn strijdhamer als amulet om hun hals. Odin en Thor behoren beide tot het Asengeslacht.

De bekendste Germaanse godin is zonder twijfel Freya, de godin van de liefde, seksualiteit en overvloed. Ook is Freya de godin van de vrouwelijke toverkunsten, de Seidr, en mag ze zich de helft van alle gesneuvelde krijgers toe eigenen. De andere helft behoort aan Odin toe. Freya werd vooral door vrouwen vereerd.

Frey is de tweelingbroer van Freya en ook hij is vooral een vruchtbaarheidsgod die vaak met een erecte penis wordt afgebeeld. De zon en de regen die de aarde vruchtbaar maken en de gewassen doen groeien zijn de geschenken van Frey. Hij was dan ook vooral populair bij boeren. Frey en Freya zijn behalve tweelingbroer en – zus ook elkaars minnaar geweest. Tweelinggoden die elkaars minnaar zijn komen in het Wanengeslacht vaker voor.

Wat ging er aan vooraf

ER WAS EENS..... VIJFENTWINTIGDUIZEND JAAR GELEDEN

Er zijn veel boeken geschreven over de geschiedenis van de hekserij. De grote meerderheid ervan staat bol van de vooroordelen maar enkele van de meer recent gepubliceerde boeken vertellen het verhaal correct of in ieder geval zo correct als we mogelijkwijs kunnen vaststellen.

Wijlen dr. Margaret Murray volgde het spoor terug en zag bronnen van hekserij in het Paleolithicum (de oude steentijd): vijfentwintigduizend jaar geleden. Zij zag het als een min of meer ononderbroken lijn tot in het heden en als een volledig georganiseerde religie in heel West-Europa gedurende eeuwen voorafgaand aan het Christendom. Nog niet zo lang geleden hebben wetenschappers veel van wat Murray beweerde in twijfel getrokken. Maar zij heeft in ieder geval tastbare bewijzen en veel tot nadenken stemmend materiaal aangedragen. Als mogelijke ontwikkeling van religieuze magie (in plaats van pure hekserij) worden haar theorieën nog altijd gerespecteerd.

Vijfentwintigduizend jaar geleden was de mens afhankelijk van de jacht om te overleven. Alleen een geslaagde jacht leverde hem voedsel om te eten, huiden voor warmte en beschutting, beenderen waarvan hij gereedschap en wapens kon maken. In die tijd geloofden de mensen in velerlei goden.

God van de jacht.

De natuur was overweldigend. Uit ontzag en respect voor de huilende wind, de hevige bliksem, de ruisende revieren, schreven de mensen aan al die dingen een geest toe, maakten ze elk ervan tot een godheid. Dat is wat wij animisme noemen. Een god beheerste de wind. Een god beheerste de hemel. Een god beheerste de wateren. Maar in de eerste plaats heerste een god over de hoogst belangrijke jacht: een god van de jacht.

De meeste dieren waar op werd gejaagd, waren gehoornd, dus werd de god van de jacht afgebeeld als een gehoornd wezen. Het was in die tijd dat de magie vermengd raakte met die eerste onzekere stappen van religie.

De vroegste vorm van magie was waarschijnlijk de simpatetische variant. Gelijksoortige dingen, zo dacht men, hebben gelijksoortige effecten: gelijke dingen trekken elkaar aan (soort zoekt soort). Als er een levensgroot kleimodel van een bizon werd gemaakt, dat vervolgens werd aangevallen en "gedood", dan zou een jacht op de echte bizon eveneens eindigen in het doden ervan.

Het religieus magische ritueel werd geboren toen een van de holbewoners een huid om zijn schouders gooide en een masker met een gewei opzette en zo de rol van de God van de Jacht speelde, die de aanval leidde. Er bestaan nog grotschilderingen van dergelijke rituelen, naast de met speren doorboorde kleimodellen van bizons en beren. Het is belangwekkend te zien hoe deze vorm van simpatetische magie tot voor betrekkelijk korte tijd is blijven bestaan.

De Penobschot-indianen bijvoorbeeld, droegen minder dan honderd jaar geleden maskers en geweien van herten bij het uitvoeren van rituelen voor hetzelfde doel. De buffeldans van de Mandan-indianen is een ander voorbeeld.

De Godin

Naast de God van de Jacht was er een Godin, maar wie er eerst was (of dat ze tegelijkertijd ontstonden) weten we niet en is irrelevant. Als er dieren waren om op te jagen, dan moest er ook de vruchtbaarheid van de dieren zijn. Als de stam moest voortbestaan (en het sterftecijfer was hoog in die tijd), dan moest er ook vruchtbaarheid van de mens zijn. Ook hierbij speelde simpatetische magie een rol. Er werden kleimodellen gemaakt van parende dieren en in een begeleidend ritueel copuleerden de leden van de stam. Er bestaan nog veel uit hout gesneden en uit klei gevormde figuren van de vruchtbaarheidsgodin. Ze zijn algemeen bekend als Venusbeeldjes en de Venus van Wilendorf is een van de bekendste ervan. Andere voorbeelden zijn onder meer de Venus van Laussel en de Venus van Sireuil en die van Lespugne. Ze hebben allemaal met elkaar gemeen dat de vrouwelijke delen ervan sterk overdreven zijn.

Ze hebben zware, hangende borsten, dikke billen en vaak een gezwollen buik - alsof ze zwanger zijn - en overdreven genitaliën. Er is zonder uitzondering een totaal gebrek aan identiteit in de rest van het lichaam.

Het gezicht is niet uitgewerkt en de armen en benen, als die er al zijn, worden nauwelijks aangeduid. De reden is dat de mens zich uitsluitend bezighield met het vruchtbaarheidsaspect.

De vrouw was de draagster en voedster van de jongen. De Godin was haar voorbeeld als de Grote Voedster en Troosteres: Moeder Natuur of Moeder Aarde.

Met de ontwikkeling van de landbouw kwam er een verdere verheffing van de Godin. Zij waakte nu over de vruchtbaarheid van de oogst evenals die van de stam en van de dieren. Het jaar werd in die tijd door de natuur in twee helften verdeeld. In de zomer kon er voedsel worden gekweekt en overheerste zodoende de Godin. In de winter moest de mens overgaan op de jacht en dus overheerste dan de God. De andere godheden (van de wind, de donder, de bliksem enzovoort) raakten langzamerhand op de achtergrond en waren nu van secundair belang.

Ontwikkeling religie.

Met de ontwikkeling van de mens ontwikkelde zich ook de religie: want dat was het geworden, langzaam en op natuurlijke wijze. De mens verspreidde zich over Europa en nam de goden met zich mee. Toen er verschillende landen ontstonden, kregen de God en Godin ook verschillende namen (hoewel niet altijd totaal verschillend; soms waren het eenvoudige variaties op dezelfde naam), maar in wezen waren ze dezelfde godheden. Dit wordt duidelijk geïllustreerd in Brittannië, waar men in het zuiden van Engeland Cernunnos aantreft (letterlijk: de Gehoornde). In het noorden is dezelfde God bekend als Cerne, een verkorte vorm. En in weer een ander gebied werd de naam Herne.

Tegen deze tijd had de mens niet alleen geleerd voedsel te kweken, maar ook op te slaan voor de winter. Hierdoor werd de jacht minder belangrijk. De Gehoornde God werd nu meer beschouwd als een God van de natuur in het algemeen en een God van de Dood en wat daarna komt. De Godin stond nog steeds voor vruchtbaarheid en ook voor wedergeboorte, want de mens had een geloof ontwikkeld in een leven na de dood, dit wordt aangetoond door de begrafenisgebruiken uit die tijd.

Hiernamaals.

De mensen van la Gravette (22.000-18.000 v.o.j.) waren op dit gebied vernieuwers. Zij begroeven hun doden volledig gekleed met al hun versierselen en besprenkelden ze met rode oker (hematiet of ijzeroxide), om hun het uiterlijk van een levende terug te geven. Vaak werden familieleden onder de haard begraven opdat ze dicht bij de familie bleven. Een man werd begraven met zijn wapens, misschien zelfs met zijn hond: kortom met alles wat hij nodig zou kunnen hebben in het hiernamaals.

Het is niet moeilijk om vast te stellen hoe een geloof in een leven na de dood ontstond. Dromen lagen eraan ten grondslag.

Citaat uit Witchcraft from the Inside van Raymond Buckland:

"Als de man sliep, was hij voor zijn familie en vrienden als één van de doden. In zijn slaap bewoog en ademde hij weliswaar, maar verder was hij levenloos. Maar bij zijn ontwaken kon hij vertellen dat hij in het bos op jacht was geweest. Hij kon vertellen over ontmoetingen en gesprekken met vrienden die in werkelijkheid dood waren. De anderen tot wie hij sprak, konden hem geloven omdat zij ook dergelijke dromen hadden gehad. Zij wisten dat hij in feite geen voet buiten de grot had gezet, maar tegelijkertijd wisten ze dat hij niet loog. Het leek of de wereld van de slaap als de materiële wereld was. Er waren bomen en bergen, dieren en mensen. Zelfs de doden waren er, kennelijk vele jaren na hun dood nog onveranderd. Dus had de mens in die andere wereld dezelfde dingen nodig als in deze wereld."

Ontwikkeling van het Priesterschap

Met de ontwikkeling van verschillende rituelen, voor vruchtbaarheid, voor succes bij de jacht, voor de behoeften die hoorden bij de jaargetijden, ontwikkelde zich noodzakelijkerwijs een priesterschap: een kleine groep uitverkorenen die beter in staat waren voor resultaten te zorgen als ze de rituelen leidden.

Opkomst Christendom.

Met de opkomst van het Christendom was er niet die onmiddellijke massabekering die zo vaak wordt verkondigd. Het Christendom was een door mensen gemaakte religie. Het had zich niet langzamerhand en op natuurlijke wijze ontwikkeld in de loop van duizenden jaren, zoals dat het geval was met de Oude Religie. Hele landen werden als christelijk aangemerkt terwijl in feite alleen de heersers de nieuwe religie hadden aangenomen en dat vaak ook niet meer dan oppervlakkig.

In het algemeen bleef in heel Europa de Oude Religie in haar vele en gevarieerde vormen gedurende de eerste duizend jaar van het Christendom prominent aanwezig. Een poging tot massabekering werd gedaan door paus Gregorius de Grote. Hij dacht dat een van de mogelijkheden om de mensen naar de nieuwe christelijke kerk te krijgen, was deze te bouwen op de plek van de oude tempels, waar mensen gewend waren om in gebed bijeen te komen. Hij gaf zijn bisschoppen de opdracht alle "afgodsbeelden" te vernietigen en de tempels te besprenkelen met wijwater en ze opnieuw te wijden.

Voor een groot deel had Gregorius hierbij succes. Maar de mensen waren niet zo onnozel als hij dacht. Toen de eerste christenkerken werden gebouwd, waren de enige ambachtslieden die ze konden bouwen onder de heidenen zelf te vinden. Bij de versiering van de kerken voegden deze steenhouwers en houtbewerkers heel slim figuren van hun eigen godheden ertussen. Op deze manier konden de mensen, ook al werden ze gedwongen de kerken te bezoeken, nog altijd hun eigen goden vereren.

Er bestaan ook nu nog veel van deze figuren. De Godin wordt meestal afgebeeld als een vruchtbaarheidsgodheid, met wijd gespreide benen en sterk vergrote genitaliën. Dergelijke figuren zijn gewoonlijk bekend onder de naam Sheila-na-gigs.

De God wordt afgebeeld als een gehoord hoofd, omgeven door gebladerte: bekend als loofwerkmasker en soms ook wel "De Groene Man" genoemd. Deze afbeeldingen van de oude God moeten echter niet worden verward met gargouilles, de afzichtelijke gezichten en figuren die op de vier hoeken van kerktorens zijn aangebracht om demonen af te schrikken.

In die eerste tijd waarin het Christendom langzaam in kracht toenam, vormde de Oude Religie, de Wicca en andere heidenen, een van zijn rivalen. Het is niet meer dan natuurlijk om zich van rivalen te ontdoen en de Kerk hield zich daar niet bij in.

Ontstaan van de Duivel.

Je hoort vaak zeggen dat de goden van een oud geloof de duivels van een nieuw geloof worden. Dit was hier heel duidelijk het geval. De God van de Oude Religie was een gehoornde god. En hoorns droeg ook de duivel van de christenen. Dus, zo redeneerde de Kerk, waren de heidenen duivelaanbidders! Dit soort redenering wordt ook nu nog wel door de Kerk gebruikt.

Missionarissen waren maar al te graag bereid alle primitieve stammen die ze tegenkwamen te bestempelen als duivelaanbidders, alleen al omdat de stam andere goden vereerde dan de god van de christenen. Het deed er niet toe of mensen goed, gelukkig en vaak in moreel en ethisch opzicht beter leefden dan de grote meerderheid van de christenen, ze moesten en zouden bekeerd worden!

De beschuldiging van duivelaanbidding die zo vaak tegen heksen werd gebruikt, is belachelijk. De duivel is een puur christelijk bedenkfel, voor het Nieuwe Testament is er nergens sprake van de duivel als zodanig. Het is van belang om op te merken dat de hele opvatting van kwaad geassocieerd met de duivel, te wijten is aan een vertaalfout.

Het oorspronkelijke Hebreeuwse ha-satan uit het Oude Testament en het Griekse diablo's uit het Nieuwe Testament betekent gewoon "opponent" of "tegenstander". We moeten hierbij bedenken dat het idee om de Hoogste Macht in tweeën te delen, goed en kwaad, het idee is van een hoogontwikkelde en complexe beschaving.

De oude Goden.

De Oude Goden waren door hun geleidelijke ontwikkeling heel "menselijk" in die zin dat ze hun goede en slechte kanten hadden. Het was het idee van een algoede godheid die uitsluitend liefde was dat een antagonist noodzakelijk maakte.

Om het simpel uit de drukken: je kunt alleen de kleur wit hebben als er een tegengestelde kleur zwart is, waarmee je wit kunt vergelijken. Deze opvatting van een algoede god werd ontwikkeld door Zoroaster (Zarathustra) in Perzië, in de 7e eeuw v.o.j.. Het idee verspreidde zich later in westelijke richting en werd opgenomen in het mithraïsme en ten slotte in het Christendom.

Terwijl het Christendom langzaam aan kracht won, werd de Oude Religie langzaam teruggedrongen. Ongeveer tot de tijd van de Reformatie bestond de Oude Religie nog in afgelegen gebieden op het platteland. Niet-christenen kregen in die tijd de benamingen HEKS.

Kwaadsprekerij.

Met het verstrijken van de eeuwen ging de hetze tegen niet-christenen door. Wat de aanhangers van de oude religie deden, werd verdraaid en tegen hen gebruikt. Zij gebruikten magie om vruchtbaarheid te bevorderen en de oogst te doen toenemen; de Kerk beweerde dat zij vrouwen en vee onvruchtbaar maakten en de oogst verwoestten!

Niemand kwam kennelijk op het idee dat als de heksen werkelijk datgene deden waar ze van beschuldigd werden, ze er zelf in gelijke mate onder zouden lijden. Tenslotte moesten ook zij eten om te leven.

Fabel bezen vliegen

Een van de oude rituelen voor vruchtbaarheid was voor de dorpingen naar de velden gaan in het licht van de volle maan om rond het veld te dansen met hooivorken, stokken en bezemstelen tussen hun benen, die ze bereden als stokpaardjes. Ze sprongen dan hoog in de lucht onder het dansen om aan te geven hoe hoog het graan moest groeien: een heel onschuldige vorm van sympathetische magie. Maar de Kerk beweerde niet alleen dat ze de oogst tegenwerkten, maar dat ze echt door de lucht vlogen op hun stokken; dat moest wel het werk van de duivel zijn!

Anti hekserij

In 1484 stelde paus Innocentius VIII zijn bul tegen heksen op. Twee jaar later stelden twee infame Duitse monniken, Heinrich Institoris Kramer en Jakob Sprenger hun ongelooflijke hersenspinsel van anti-hekserij op: de Malleus Maleficarum (de Heksenhamer). In dit boek werden vastomlijnde instructies gegeven voor de vervolging van heksen. Maar toen het boek ter beoordeling werd voorgelegd aan de theologische faculteit van de universiteit van Keulen, die destijds de censuur verzorgde, wilde de meerderheid van de professoren er niets mee te maken hebben. Kramer en Sprenger lieten zich hierdoor niet uit het veld slaan en deden door vervalsing voorkomen dat de hele faculteit hun geschrift officieel had goedgekeurd; een bedrog dat pas in 1898 werd ontdekt.

De door Kramer en Sprenger aangewakkerde hysterie begon zich te verspreiden. Het verspreidde zich als een vuur, plotseling opvlammend op onverwachte plaatsen en al spoedig had het zich over heel Europa verbreid. Gedurende meer dan driehonderd jaar raasden de vuren van de vervolgingen. De mensheid was waanzinnig geworden.

De inwoners van hele dorpen waarvan het vermoeden bestond dat er een of twee heksen woonden, werden ter dood gebracht met de kreet: "Dood hen allen; de Heer zal de zijnen herkennen". In 1586 besloot de aartsbisschop van Treves dat de plaatselijke heksen de recente strenge winter hadden veroorzaakt. Met behulp van aanhoudende martelingen werd een "bekentenis" verkregen, waarna honderdentwintig mannen en vrouwen de dood op de brandstapel vonden op grond van zijn beschuldiging dat ze de elementen hadden beïnvloed.

Omdat vruchtbaarheid van groot belang was, zowel voor de gewassen als van het vee, werden bepaalde seksuele rituelen opgevoerd door de heksen, als volgelingen van de natuurreligie. Aan deze seksuele rituelen lijken de christelijke rechters buitensporig veel belang te hebben gehecht. Ze leken zich met vreugde te verdiepen in de kleinste details ervan. De rituelen van de heksen waren in wezen vreugdevol. Het was een zeer opgewekte religie en als zodanig op velerlei wijzen totaal onbegrijpelijk voor de sombere inquisiteurs en hervormers die haar wilden onderdrukken.

Ruw geschat komt het totale aantal mensen dat is verbrand, opgehangen of doodgemarteld op beschuldiging van hekserij op negen miljoen. Het ligt voor de hand dat dit niet allemaal volgelingen van de Oude Religie waren.

Het was ook een prachtige gelegenheid om je te ontdoen van mensen tegen wie je wrok koesterde! Een uitstekend voorbeeld van hoe de hysterie zich ontwikkelde en verbreidde, zien we in het geval van de zogenaamde Heksen van Salem, Massachusetts. Het is twijfelachtig of de slachtoffers die daar werden opgehangen werkelijk volgelingen van de Oude Religie waren. Het is mogelijk dat Bridget Bishop en Sarah Good heksen waren, maar de anderen waren bijna allen steunpilaren van de plaatselijke kerk tot aan het moment dat de hysterische kinderen hen schreeuwend beschuldigden.

Ontstaan van het satanisme

Maar hoe zat het dan met het satanisme? De heksen werden aanbidders van de duivel genoemd. Bevatte dit enige waarheid? Nee, maar zoals bij veel beschuldigingen bestonden er redenen voor dit geloof. De vroege Kerk was extreem hard voor haar mensen. Zij regelde niet alleen de manier van verering van de agrarische bevolking, maar ook de manier waarop deze leefde en liefhad.

Zelfs geslachtsgemeenschap tussen twee echtgenoten werd afgekeurd. Men mocht niet genieten van de geslachtsdaad; deze werd alleen maar goedgekeurd voor de voortplanting. Geslachtsgemeenschap was verboden op woensdag, vrijdag en zondag, gedurende veertig dagen voor Kerstmis en Pasen, gedurende drie dagen voor de communie en vanaf het tijdstip van de conceptie tot veertig dagen na de baring. Met andere woorden, je mocht in totaal ongeveer twee maanden per jaar seks hebben met je echtgenoot, maar uiteraard zonder ervan te genieten!

Geen wonder dat dit, tezamen met andere hardvochtige voorschriften, leidde tot rebellie, al was dat dan in het geheim. De mensen, ditmaal de christenen, die vonden dat hun lot niet werd verbeterd door te bidden tot de zogeheten God van de Liefde, besloten in plaats daarvan tot de tegenstelling daarvan te bidden.

Als God hen niet wilde helpen, deed de duivel dat misschien wel. Zo ontstond het satanisme: een parodie op het Christendom, een bespotting ervan. Het was een revolte tegen de wreedheid van de Kerk. Ook de "duivel" bleek de arme boer echter niet te helpen. Maar hij toonde in ieder geval zijn verachting van de autoriteiten; hij ging tegen de gevestigde orde in.

Het duurde niet lang voordat de Moederkerk achter deze rebellie kwam. Satanisme was antichristelijk. Hekserij was, in hun ogen, eveneens antichristelijk. Dus waren hekserij en satanisme een en hetzelfde.

Wet tegen hekserij

In 1604 vaardigde koning Jacobus I zijn wet op de hekserij uit, maar deze werd in 1736 afgeschaft. Hij werd vervangen door een wet die stelde dat er niet zoiets als hekserij bestond en dat iemand die pretendeerde over occulte vermogens te beschikken vervolgd kon worden wegens oplichting.

Tegen het eind van de zeventiende eeuw waren de overlevende leden van de hekserij ondergronds gegaan. Gedurende de volgende driehonderd jaar leek de hekserij van de aardbodem te zijn verdwenen. Maar een religie die twintigduizend jaar had bestaan, hield uiteraard niet zo eenvoudig op te bestaan. In kleine groepen, covens die in stand waren gehouden, vaak alleen bestaande uit familieleden, bleef de hekserij bestaan.

Op literair gebied vierde het Christendom hoogtij. De drukkunst was uitgevonden en ontwikkeld tijdens de vervolgingen en dus was alles wat over hekserij werd gepubliceerd, geschreven vanuit het standpunt van de Kerk.

In latere tijden hadden boeken alleen deze eerste werken om aan te refereren, dus was het niet vreemd dat ze bol stonden van vooroordelen tegen de Oude Religie. In feite hield die algemene bevooroordeeldheid aan tot 1921, toen dr. Magaret Alice Murray *The Witch Cult in Western Europe* publiceerde.

Bij het bestuderen van verslagen over de rechtszaken uit de Middeleeuwen vond Murray (een eminent antropologe en destijds professor in de egyptologie aan London University) aanwijzingen die erop leken te duiden dat er een duidelijk omliggende, georganiseerde voorchristelijke religie bleek te bestaan achter al die "lariet" van de christelijke beschuldigingen.

Hoewel haar theorieën op sommige gebieden uiteindelijk iets te vergezocht bleken, bevatten ze wel degelijk een kern van waarheid. Wicca was zeker niet zo wijdverbreid als Murray veronderstelde (en er was evenmin enig bewijs van een rechtstreeks, ononderbroken lijn van afstamming van de holbewoners),

maar het lijkt geen twijfel dat hekserij bestond als een religieuze cultus, zij het verspreid wat plaats en tijd betreft. Ze zette haar opvattingen in 1931 verder uiteen in een tweede boek, *The God of the Witches*.

Afschaffing wet tegen hekserij.

In Engeland werden in 1951 de laatste wetten tegen hekserij eindelijk afgeschaft. Dit maakte voor de heksen zelf de weg vrij om van zich te doen horen. In 1954 stelde dr. Gerald Brousseau Gardner in zijn boek *Witchcraft today*: "Wat Margaret Murray heeft aangevoerd, is waar. Ik weet het, want ik ben zelf een heks."

Hij beschreef verder hoezeer de hekserij nog altijd leefde, ook al was dat ondergronds. Hij was de eerste die het verhaal belichtte van de kant van de heksen. In de tijd dat hij aan zijn boek schreef, had hij het gevoel dat de hekserij snel aan het verdwijnen was en misschien nog aan een enkel dun draadje hing. Groot was zijn verrassing toen hij, als gevolg van de verspreiding van zijn boeken, hoorde van het bestaan van veel covens in heel Europa, die allemaal nog met vreugde hun geloof beoefenden. Maar deze nog bestaande covens hadden hun les geleerd. Ze wilden niet het risico lopen in de openbaarheid te treden. Wie zei dat de vervolgingen niet opnieuw konden beginnen?

Gerard Gardner (Wicca).

Een tijd lang was de stem van Gerald Gardner de enige die namens de hekserij sprak. Hij beweerde dat hij was ingewijd in een Engelse coven, in de buurt van Christchurch, kort voor het begin van de Tweede Wereldoorlog. Hij was enthousiast over wat hij had ontdekt; hij had zijn hele leven de religieuze magie bestudeerd en nu maakte hij er deel van uit. In zijn enthousiasme wilde hij dat aan iedereen kenbaar maken. Maar dat werd hem niet toegestaan. Eindelijk echter mocht hij, na veel smeekbeden, een aantal van de ware geloofsopvattingen en praktijken van de heksen in de openbaarheid brengen door ze te verweven in een roman *High Magic's Aid*, verschenen in 1949. Het duurde daarna nog vijf jaar voordat hij de coven ervan kon overtuigen om de ware feiten te onthullen. Als aanvulling op *Witchcraft Today* verscheen in 1959 zijn derde boek, getiteld *The Meaning of Witchcraft*.

Door zijn levenslange studie van religie en magie kreeg Gardner het gevoel dat wat hij aantrof als de overblijfselen van de hekserij onvolledig was en soms ook onjuist. Gedurende millennia was de Oude Religie een zuiver mondelinge traditie geweest.

Tot aan de vervolgingen, met het uiteenvallen van covens en het daaruit voortvloeiende verlies van onderlinge communicatie, was er nooit iets op schrift gesteld. In die tijd, toen de heksen elkaar in het geheim moesten ontmoeten, werden de rituelen uiteindelijk opgeschreven in wat bekend werd als het **Boek der Schaduwen**. Dat boek werd in de loop der jaren steeds weer gekopieerd als het van de ene leider van een coven op een andere overging.

Het sprak vanzelf dat hierbij fouten in de tekst zouden sluipen. Gardner nam de rituelen van de coven waartoe hij behoorde, een voornamelijk Engels/Keltische groep, en herschreef ze zoals ze volgens hem hadden moeten zijn. Deze vorm werd vervolgens bekend als de **Gardneriaanse hekserij**.

In de loop van de jaren zijn er vele wilde en prachtige theorieën en beschuldigingen ontstaan, zoals "Gardner heeft alles uit zijn duim gezogen" tot en met "Hij heeft Aleister Crowley opgedragen het Boek der Schaduwen voor hem te schrijven". Dergelijke beschuldigingen zijn nauwelijks de moeite van een reactie waard, maar bijzonderheden van Gardners voorbereidende werk vindt men in de boeken van Stewart Farrar: *What Witches Do* en *Eight Sabbats for Witches*.

Maar hoe men ook mag denken over Gardner, hoe men ook mag denken over de oorsprong van Wicca, alle hedendaagse heksen en mensen die heks willen worden, zijn hem heel veel dank verschuldigd omdat hij de moed had op te staan en vrijuit te spreken voor de hekserij. We hebben het aan hem te danken dat wij ons tegenwoordig kunnen verheugen in de hekserij in haar vele vormen.

De eerste heks in Amerika.

In Amerika was de eerste heks die in de openbaarheid trad Raymond Buckland. Op dat moment waren er nog geen covens in dit land bekend. Ingewijd in Schotland door Gardners Hogepriesteres nam hij zich voor Gardner te overtreffen wat betreft het rechtzetten van hardnekkige misvattingen en de Wicca te laten zien zoals deze in werkelijkheid is.

Al gauw kwam Sybil Leek op het toneel, gevolgd door Gavin en Yvonne Frost en andere personen. Het was een opwindende tijd toen steeds meer covens en vele verschillende tradities in de openbaarheid traden of zich in ieder geval bekend maakten. Tegenwoordig hebben mensen die heks willen worden een ruime keus aan tradities waaruit ze kunnen kiezen: gardneriaans, Keltisch (in vele varianten), Saksisch, alexandrijns, druïdisch, Algard, Noords, Iers, Schots, Siciliaans, Huna enzovoort.

Dat er zoveel, en zozeer uiteenlopende, takken (denominaties of tradities) van Hekserij en Wicca bestaan, is prima. We zijn allen verschillend. Het is dus logisch dat er geen enkele religie is die bij alle mensen past. Zo kan er dus ook niet een enkele vorm van hekserij zijn die bij alle heksen past.

Sommige tradities houden van veel rituelen, terwijl andere de voorkeur geven aan eenvoud. Sommige hebben een Keltische achtergrond, andere een Saksische, Schotse, Ierse, Italiaanse of welke andere achtergrond dan ook. Sommige kiezen voor het matriarchaat, andere voor het patriarchaat en weer andere streven naar een vorm van evenwicht. Sommige beleven hun eredienst liever in een groep (coven), terwijl andere voor solitaire beleving zijn. Met het grote aantal verschillende denominaties is nu de kans groter dat iedereen het pad kan vinden dat hij of zij met een goed gevoel kan volgen.

Religie heeft een lange afstand afgelegd van haar bescheiden beginvormen in de grotten van de prehistorie. Hekserij, als een van de kleine facetten van religie, heeft eveneens een lange weg afgelegd. Ze is uitgegroeid tot een wereldwijde religie, die wettelijk erkend wordt.

Bron: Raymond Buckland "Hekserij zonder geheimen".

Andere benaming voor een Heks kan zijn?

Pagan of heidenen, dat klinkt een stuk vriendelijker dan het scheldwoord heks. Maar natuurlijk zijn er oude religie beoefenaars, die zich heks noemen en hier geen moeite mee hebben, prima, daar is een ieder vrij in. Het woord pagan is afkomstig van het Latijn *paganus*, en duidde iemand aan die op het land leefde, en het locale geloof van het land aanhing. De term *paganisme* omschrijft een zeer rijke variëteit aan religieuze stromingen, die een aantal gemeenschappelijke kenmerken hebben. (Doet mij (Jolanda mentrix NGKA) denken aan het Eclectisch zijn). Zo wordt de natuur ervaren als heilig, als een expressie van de goddelijke krachten. Het goddelijke wordt vaak voorgesteld als mannelijk en vrouwelijk, als God en Godin. De cyclus van de seizoenen wordt gevierd met jaarfeesten. Inhoudelijk voelen de meeste groepen zich verwant met de prechristelijke natuurreligies. Bron Pagan federation.

Hoe onze kruiden duivelsnamen kregen

In de oeroude tijd hing men een bos kruiden, op een voorgeschreven tijdstip geplukt, in huis op, tot behoud van harmonie; in de vroegere middeleeuwen liet de kerk dat gebruik maar begaan, toch hield de niet meer zelf nadenkende mensen (men werd dom gehouden) voor, dat deze kruidwis pas goed zou doen, nadat ze op het altaar in de kerk gewijd waren; de krachten die de schepper zelf in dat kruid had gelegd, werden niet meer erkend: de priester schoof zichzelf voor de godheid. Weet; "Hoogmoed komt voor de val".....

De christelijke kerk maakte zich van de jeugd meester en de kennis van de samenhangen werd vervangen door een dualistische leer van God en de duivel. Door verraad en verklikdiensten werd de oude cultuur zo goed als geheel vernietigd, de oude gebruiken werden omgebogen tot kerkelijke feesten. Van toen af werd het volk geleerd dat de voedingsgewassen, die de mens voor zichzelf verbouwt, van God afkomstig waren, het vanzelf opkomende wat we nu **onkruid** noemen was afkomstig van de duivel.

De van oudsher heilige beschouwde kruiden kregen nieuwe namen als; duivelsbeet, duivelsdrek, duivelsklauw. De natuur werd, evenals het menselijk lichaam en evenals de vrouw als minderwaardig beschouwd en veracht. Zo eindigt een cyclus van natuurgeneeskunde.

Slechts een deel van de kruidkunde bleef bestaan, onder het landvolk van geslacht op geslacht doorgegeven. Het oude inzicht in samenhang werd verwrongen tot de zogenaamde signatuurleer: de kruiden waren door Onze-Lieve-Heer ten bate van de mens van een teken voorzien. Het was de oude kennis, maar op een nieuwe manier geïnterpreteerd, men weigerde te zien, dat een bepaalde kosmische vormkracht overal hartvormen doet ontstaan. De kerk had de mensen hun goden afgenomen en daarvoor

in de plaatst een God gegeven. Zo verloor de mens kijk op het begrip voor de achtergronden van zijn leven en klampte zich nog slechts vast aan de overgeleverde gebruiken. Zo werd de mensheid dom gehouden, hun zelfdenkend vermogen werd afgenomen.

Bron: "Lexicon der Geneeskruiden", door Mellie Uyldert. <http://oudegeneeskunde.webklik.nl>

Waar ligt de oorsprong van onze huidige feesten?

Vieren we werkelijk de geboorte van Jezus op 25 december?
Wat weet u wat er aan vooraf ging, van onze christelijke feesten?

Wist u dat, Jezus geboren is op 27 september 2 v. chr.?

Welke feesten worden benoemd toen en nu

Samhain	Religieuze benaming Allerheiligen meest bekend onder de naam Halloween
Yule	Religieuze benaming Kerstmis
Imbolc	Religieuze benaming Carnaval, het feest van Maria Lichtmis.
Osatra	Religieuze benaming Pasen
Beltane	Religieuze benaming Johannes de dooper
Litha	Midzomerfeest
Lughnasda	Kondigt einde van de zomer aan
Mabon	Herfstequinox

Wilt u meer weten over de feesten, dan verwijst ik u naar de website te gaan van Heilige feesten, <http://heiligefeesten.webklik.nl>. Hier kunt u ook lezen over de geboorte data van Jezus.

Nawoord

Omdat ons zelfdenkende vermogen ons werd afgenomen, kwam de oude religie ver van ons af te staan, hiermee kwamen we ook ver af te staan van onze natuur. En weten we er nog maar bitter weinig van, tot niets, waardoor vooroordelen al snel gemaakt zijn. Wij hopen door het samen stellen van deze gids dat, uw zelfdenkend vermogen weer in gang wordt gezet, de ware toedracht gezien wordt en rechtgetrokken wordt!

Deze Gids werd samengesteld door Natuurreligie Groep Knossos Anders.
<http://natuurreligie.simpstie.nl>

Januari 2014